

Mikel Elorza

Bi gehi bi

Gure kulturak XXI. mendearen lehen urtean zer eman duen geure buruari itaunduta, epaile batek zenbait abokaturik kontatutako txistea datorkit burura. Utziko didazue. Mendea estreinatua dela-eta epaimahaia bildua omen da, matematikak gizaldi berrian berdin segitzen duten aztertu, balio duten epaitu eta bi gehi bi oraindik ere lau diren erabakitzeko. Deitu dituzte, horretarako eta ikuspegi desberdinak kontuan hartzearen, medikua, fisikaria eta abokatuak. Medikuari galde eginda, honek erantzun die bere pronostikoaren arabera baietz, bi gehi bi lau direla, baina hala ere horrelako kasuetan hobe dela hogeita lau orduz zain egotea, nola eboluzionatzen duen ikusteko. Fisikariak deblauki erantzun die, egungo zientzia-legeen arabera zalantzarik ez dagoela bi gehi bi lau direla. Aurrean dute, azkenik, abokatuak, eta galdetu diote bi gehi bi lau ote diren, eta honek erantzun: «Tira, ikustagun... zuek zenbat nahi duzue ematea?». Euskal kulturari begiratu behar diodalarik ere, horixe datorkit burura: zein da nahi dudana emaitza?

Termometro polita izan liteke, eta hauxe erabiliko dut, urtean zehar *Euskaldunon Egunkaria*-n idatzitako artikulak, *kornerrak*. Bihoaz aurretik, hala ere, pare bat ohar, geure kulturari bainoago neure jarduerari kalentura hartzeko balio dutenak. Alde batetik, kulturak atikuluotan zein sarbide eskasa duen aitortza. «Gaurkotasuna» izeneko mamu horrek hartzen nau eta, interpretazio okerrean seguruenik, politikagintzara mugatzen dut arreta, kultura eta beste alor batzuk politika ez bailiran!, eta edonola ere senide txiro gisa. Bertsolaria aitzurak eta palak bezala, gu letra larriek eta argazki distirantek mugatzen gaituzte. Baina horrek ere hitz egiten du gure *kulturaz*: egunkari eta albistegietako azken minutuetan dator, azken orrialdeetan,

eta ez prexiko jende askok periodikua atzekoz aurrera leitzen duelako. Gainera, gaur egun dabilkigun gurpilean *Ikuskizunak* izena har lezakeen saila da «kultura» bere baitan hartzen duena, maiz agenda *esplikatu* bat da. Jakina: behar da halakorik, baina atea itxi behar ote dizkiete gure komunikabideek ekitaldi eta kultur programazio horri buruzko gogoeta eta bestelako esperientzietara? Aurkezpena eta iragarpena ez diren artikuluetara?

Bigarren oharrak tamainarekin du zer ikusia, baina jarrera ere hartzen du bere baitan. Ez da samurra lerro gutxitan mamitze zabalagoa eskatzen duten gaiak, *kultur kezka*, lantzea eta beraz ekitaldiei erreparatzen die, normalean, nire begiradak kulturari begiratzen diodanean. Edo bertze gai baterako makulu hartzen ditut, esaldi baten bitartez. Baina horren azpian ostentzen da ohitura falta bat ere, edo bestela esanda, bizio nabarmen bat: gutxitan hartzen dut idazteko gai irakurri berri dudan liburua, atentzioa eman didan poema bat, koadro batek sortutako zirrara, kontzertu batean bizi izandakoak, antzoki bateko emozioa. Kultura bizitzearekin arazoak ditugula ematen du, baina dagoeneko ez dakit hasi dudan txangoak ur handiegietara ez ote nauen eraman, zutabegintzari buruzko gogoetan nabil eta laster naiz kultura zer ote den definizioak egiten. Eta horixe bai litzatekeela marka: artikulua egitea atrebentzia txikia ez bada, kultura definitzen hastea!

Lehen portuan kolpea

Abiatu, naiz, bada, *Euskaldunon Egunkaria*-ko *komenetan* baren nabigatzera, baina ur handitara gabe, ene neurriko putzuetan sarea botaz. 2001. urtea hasi zen antzeko notizia batekin amaitu zen, nahiz eta hasierakoa askoz letra larriagoz idatzia izan. Eta ez naiz maiuskulaz ari. Nafarroako Gobernua euskararen eta, beraz, euskal hiztunen aurka hartutako neurriak izan ziren notizia, urte guztian zehar. Eusko Ikaskuntzari kendutako sustengua izan genuen albiste urte hasieran, Auñamendi entziklopediako definizioak

zirela medio, eta halaxe berretsi zen urte amaieran Nafarroako 2002ko aurrekontuen aurkezpenarekin eta Durangoko Azokatik Nafarroako Gobernuak ordezkariak kentzetik. Euskarak eta beraz euskarazko produkzioak eta euskal kulturaren alorreko lanak gibeleratze bizia bizi dute foru erkidegoan, lege eta instituzio neurriei dagokienez, eta 2001ean bereziki gogorrak izan ziren jasotako kolpeak.

Urtearen hasiera halakoa izan zela dagokion testuinguruan ondo kokatzeko, ez dator gaizki oroitaraztea 2001eko urteak bi mugarri izan dituela, biak ere kulturaren eragina izan dutenak: M-13a eta I-11. Maiatzaren 13ko EAEko hauteskundeetarako bidaia ostikoz, zango-trabatez eta bestelako makurkeriez betetako lasterketa izan zen, eta Nafarroako Gobernuak, PPren *euskal* erakunde gorenak, ez zuen aukera galdu ur-korrontea baliatzeko. I-11k ez dio hain zuzenean eragin kazetetan tokia hartzen duen kultur adierazpideari, baina nago luzean sakonagoa izan daitekeela horren eragina. Buelta nadin, baina, putzu-zulora. Apunte moduan utziko dut Eusko Ikaskuntzak, eta nafar agintarien *xarma* ezagututako Euskaltzaindiak, biltzar inportanteak burutu zituztela 2001ean, urrian eta azaro amaieran.

Kultur jardun nagusietakoa, iaz eta ene artikuluei sinestera, bolada motz batera mugatu zen. AEK-k antolatutako Korrikak, azken edizioetan legez, Korrika Kulturala zekarren bidaide eta horrek bixitasuna ekarri ohi dio gure herrietako antzoki, pilotaleku, kultur etxe, taberna eta antzokiei. Udazken eta negu horretan abian jarritako ikuskizunek plataforma paregabea dute eta, bestalde, propio prestatzen dira zenbait lan. 2001ean *Komeriaka* ikuskizuna izan zen nabarmenetako bat. 10 bakarriketak osatua —denak ere ikuskizun orokor batean josiak—, aspaldian hauts gehiegixko hartzen duten euskal oholtzei distira eman zien. Halako programazio erritmorik urtean zehar ezin da mantendu seguruenik, baina hilabete t'erdian egiten denetik urtean zehar hainbat tokitan igar litekeen basamortura aldea handi xamarra da.

Halakoetatik landa, gutxitan topatuko duzue «kultura» hitza 2001ean egindako artikuluetan. EITBrekin lotuta

bizpahiru aldiz, eta ez hain zuzen txoritxoari laztanak egiteko. Baina telebistarena aparteko gaia da, korner batzuk baino partida oso bat mereziko lukeena.

Bada, azkenik, kulturgintzarekin lotua nahiko ez genukeen notizia. Zenbait kultur eragilek bisita egin behar izan dio, 2001.ean ere, Madrilgo Entzutegi Nazionalari. Eta ez dirulaguntza bila!

Tarteko balizak

Entendimendu laburrekoa litzateke kultura hitzari soilik erreparatzea; areago hitz-soberakina EAJren gantz-soberakina baino gehiago zaindu behar den artikulu sorta batean. Hainbat diziplinak agertu izan dute euren aurpegia *Egun-karia*-ko neure ispilu horretan. Euskal literaturari erre pasoa egingo banio —jarduera edo industria bezala dagozkion gai sakonak alde batera utzita—, Joseba Sarrionandiaren *Lagun izoztua* ekar nezake orriotara, Sarri deituriko *fenomeno* supraliterarioa, edo *SPrako tranbia*-k eta Unai Elorriagak emandako poza. Baita udaberriko literatur loraldian gehiago izan zirela, helduen literaturan, plazaratutako poesi liburuak eleberriak baino (Susa argitaletxearen XX. mendeko poesia kaierek badute kulparik). Zenbait argitaldariaren kexua ere jaso nezake, liburugintza liberalizatzeke Espainiako Gobernuak hartutako neurrien inguruan. Nola best-sellerra ez denak lanak izango dituen kalera ere iristeko —erakusleihoak aspaldi kendu zitzaizkien, eta dendan ere egonaldia baino bisita egiten zuten!—, nola liburu-denda txikiak Bengalako tigrearen etorkizun antzekoa duten, eta beste. Horrekin batera, ordea, Espainiako Gobernuak merkatuak liberalizatu baino lehen ere arazo horiek denak bazeudela argitaldariei esan niezaiekeen. Bitoriano Gandiagaren adioak ere baluke oihartzun mehezimendurik. Baina oso bestelako bi gertakariri eskaini nien, bere osotasunean bederen, behakoa: Euskadi Sariatant *infiltratutako* epaimahaikidearen kasuari (eta idazle komunitatearen isiltasunari), eta Harry Potter izeneko literatur-boomari.

Literatura alorrean bestelakorik ez zenik izan ezin esango dugu, baina goian aipatu oharretan esan bezala, halakoak dira gure mugak. Eta beraz ez dute kabidarik izan ene komentarioetan literaturaren agerraldi berezi horiek (errezitaldiak...), urtean zeharreko beste argitalpenek, sariak, kazetetan ageri ez diren jardunaldiek, argitaletxeen urtebetetze eta festek... Baina izan dira.

Musikarekin areagotu egiten da ene isiltasun hau, neronek ere menperatzen ez dudana gaia delako. Kontzertuaz jardun dut 2001ean, baina ekonomikoaz. Eta deus gutxi gehiago, baina ez, hemen ere, matazak hari mutur okerrik —zuzenak ez ditugu hainbeste laket— ez duelako: kantagintza-moldeez jardun genezake, hemen ere disketxe eta banaketaren oihanaz, udako kantuez, diskoen *pirateoak* dakarkeenaz... Musika klasikoaren esparruan nola Euskalduna, Kursaal, Arriaga, Gaiarre eta abarretako emanaldien berri ematera mugatzen garen.

Antzekoak izan dira, oro har, beste kultur adierazpideen inguruko gogoetak. Gairik badagoena ukaezina da, baina gure lumak gutxitan egin du harantz hegan. Arestian aipaturiko *Komeriaka* izan nezakeen mintzagai, oso gustura ikusi nuen ikuskizuna izateaz gain, bazuelako gaur egun gure oholtzetan nekez kausituko duzun ezaugarririk: euskara hutsez izatea. Urte bakar bateko analisia baino gehiago eskatzen du antzerkigintzaren eraldaketak, antzerki-taldeetatik aktoreetara egindako jauziak; euskaraz sorturiko obretatik itzulpenetara egindakoak. Azpeitiko Antzerki Topaketek jotako hil-kanpaia ere zerbaiten seinale da. Eta gauza gehiago: Ander Lipusek sustaturiko Antzerkiola Imajinarioaren agerraldi indartsua (*8 olivetti poetiko* obra), *Emaztea kapeluekin nahasten zuen gizona*-ren arrakasta, Pantzoa Irigarai eta Antton Lukuk eta euren obrek ezin dutela muga zeharkatu (eta arrazoiak, inoiz baino gehiago, politikoak dira!).

Zinemari buruzko artikulurik egin dut, onartu beharra daukat. Bai Espainiako *Goya* sarien karietara (ez Frantziako Cesarrekin, arrazoi berriro ere politikoak medio), bai Donostiako Zinemaldiaren aitzakian. 2001.ean ere euskal zinemas hitz egitea ezinezkoa dela berresteko, nor-

malean. *Karramarro Uharte*a marrazki bizidunetako filmari zorionak emateaz gain, azkonak pozoituta joan dira zinemaz idatzi izan dudanean. Sentitzen dut. Baina euskal zuzendariez eta euskal zinemaz hitz egiten da euskarak agerpenik ez duen jarduera batez mintzo. Eta ez da jarduera mutua.

Arteak ere ez du gehiegitan topatu neure atea zabaldua. Azpiegiturek eskaini didate aukerarik, burutzen ez diren proiektuetatik berrikuntza handi askotara. Gasteizko Artiumez jardun nezakeela, alegia, edo Iruñeko azpiegitura proiektuez; eta Bilboko Arte Ederretako museo berriuez eta Baionako Euskal Museoaren berrikeriaz. Baita zenbait erakusketa hagitz interesgarri buruz ere, edo zentsuraren itzalaz, Gasteizen alkateak taberna bateko *apaindura likitsekiko* izandako jarreraz kasu. Baina Giorgio Armani hartu nuen ahotan, Poopyren etxola apaintzeko bestelakorik ekar zitekeelako. Garai bateko Kultur Kezkaz akordatu bainintzen. Urtea amaitzetik hurbil, berriz, Bixente Ameztoren heriotza ere sartu zitzaigun lerroetara.

Ez ditut jaso beste batzuk —dantza, bideogintza, Internet...—, agerpena oso txikia izan dutelako. Eta behar bada horregatik mereziko lukete aparteko kornetrik, jarraian aipatuko dugun legez.

Sare hutsak

Oharkabean egin dugu errepassoa, idaztera nindoan klixeari jarraiki, baina klixea bezain agerikoa da errepassoa, nahitaez, ohartuan egiten dela. Jaso ditut, beraz, urtean zehar tantaka agertu diren kultur erreferentziak, tantak uste baino gehiago izan direla konturatuta; bai artikuluetan tokia hartu dutenak, baina batez ere tokia hartu ez dutenak.

Beste bat da, ordea, artikulua hau egiteko orduan piztu zaidan kezka. Nire okurrentzia faltagatik, erosotasun arrazoiak medio edo beste notizia baten leherketak harripatu duelako egin ez ditudan artikulua asko dira. Baina egin ezin izan ditudan kulturari buruzko artikuluek kez-

katzen naute gehiago, eta horixe ekarri nahi dut artikularen amaierara. Gure gabeziak.

Euskal kulturak hitzordu finkoak dauzka urtero, hainbat alorretan. Urteroko kultur ekitaldiez gain, programazio bat ere badago normal dabilena —nahiz eta elebidun izan zenbait gauzatan, edo elebakar gaztelaniazko edo frantsezkoa—, bere funtzionamendu arrunta duten kultur azpiegiturak ere baditugu eta kultur eragileak ez dira izarrei begira bizi. Ados. Bestalde, Eusko Jaurlaritzak abian du Kultur Plangintza; Ipar Euskal Herrian sos batzuk erdiesten dira euskal kulturaren sustatzera —baina iturri arrotzera ur bila joatea da hori eta erakunde propioaren eskakizunarekin dabilta borroka gogorrean—, eta Nafarroako Gobernuarenak, gaur egun, euskal kulturari dagokionez, plangintzak baino planak dira, erasokoak, Pentagonoak egiten dituenaren tankerakoak: bolboradunak.

Baina batekin amaitu beharko nuke, aurreko ahapaldia eta ene artikuluen estiloari erreparatuta, errepaso hau, eta hementxe dator. Daukaguna edukita, *baina*, euskal kultur komunitatea bere osotasunean hartzen duen kultur egitasmorik ez dago, eta kontzientzia ere ments dugu. Erakundeen ardurapean utzi dugu askotan kultur adierazpidea, eta erakundeek dituzten mugak adierazpide horietan islatzen dira. Baina muga horietaz gain, guk buruan ditugunak ere —Bidasoaz ari naiz, baina erreferentziaz ere bai, eta xedeez— ageri dira. Kultur komunitate oso indartsu biren tartean bizi gara, baina bi horiekin batera ere bizi gara. Bigarrena oso ondo igartzen da, kultur egitasmoak beste kulturretako erreferentziaz bustiak baitauzkagu; baina lehena ez dago hain klaru. Hori nabarmenduko nuke, korerretan agerpenik ez duelako seguruenik, urteko errepasoan. Nahiz eta badakidan urtero aipa litekeela.

Atzera portura iritsita, abokatu janzkia hartu eta epaimahaira iritsita —zuek irakurleok film amerikarretako epaimahai arretatsu moduan irudikatzen zaituztedala—, artikulua hasieran epailearen txistean azalduko itaunarekiko nire erantzuna eskainiko dizuet: matematika ez zait gustatzen. ♪